

УДК: 582.594.2 (477.85): 581.52

Т.Д. НИКИРСА, І.І. ЧОРНЕЙ

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича
вул. Федьковича, 11, м. Чернівці, 58022

**ЗВ'ЯЗОК АНТРОПОГЕННОЇ ПЕРЕТВОРЕНОСТІ ПРИРОДНИХ
РАЙОНІВ ЧЕРНІВЕЧЧИНИ ТА ВИДОВОГО СКЛАДУ *ORCHIDACEAE*
JUSS.**

ключові слова: Orchidaceae, видовий склад, ступінь антропогенного перетворення
key words: Orchidaceae, species composition, level of anthropogenic transformation

---

T.D. NYKYRSA, I.I. CHORNEJ

**THE RELATION OF ANTHROPOGENIC TRANSFORMATION OF
NATURE DISTRICTS IN CHERNIVTSI' REGION AND *ORCHIDACEAE*
JUSS. SPECIES COMPOSITION**

Yury Fed'kovych Chernivtsy National University
11 Fed'kovycha str., Chernivtsi, 58022, Ukraine

The article presents the quantitative division of orchids over nature districts in Chernivtsi' region. The data about relations of orchid's species composition and anthropogenic transformation of flat and mountainous districts are resulted.

Зозулинцеві України є великою групою рідкісних і зникаючих видів рослин, всі представники якої включені до Червоної книги [4]. У зв'язку з високою пристосованістю до певних умов життя, більшості з них властива вузька екологічна ніша. Зміна умов середовища, особливо в результаті господарської діяльності людини, як правило, спричиняє зникнення орхідей зі складу фітоценозів. Тільки деякі форми антропогенного навантаження впливають на популяції зозулинцевих позитивно, як наприклад, викошування.

Протягом понад 150-річного дослідження флори сучасної Чернівецької області було виявлено 40 видів орхідей, які нерівномірно поширені у фізико-географічних областях регіону: Прут-Дністровському межиріччі, Буковинському Передкарпатті та Буковинських Карпатах. Тільки два види *Epipactis helleborine* (L.) Crantz та *Neottia nidus-avis* (L.) Rich. порівняно рівномірно представлені на всій території Чернівецької області. Досить часто в Буковинських Карпатах і Передкарпатті трапляються види *Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soó, *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P.F.Hunt et Summerhayes, *Gymnadenia conopsea* (L.) R.Br. та *Listera ovata* (L.) R. Br.

Слід зауважити, що ландшафти Чернівецької області зазнали різного ступеня антропогенного перетворення, а також розрізняються за характером природокористування. Так, на території Прут-Дністров'я більшість земель є розораними, на відміну від Буковинських Карпат і Передкарпаття, де переважають сіножаті. Питання антропогенної перетвореності ландшафтів Буковини розглянуто у працях В.П.Коржика [2, 3], де автор наводить показники ступеня освоєності й ступеня антропогенної перетвореності природно-географічних районів Чернівецької області [1]. Результати порівняння цих показників з видовим складом зозулинцевих зведено в табл. 1-3.

Зв'язок ступеня перетвореності території Прут-Дністровського межиріччя та видового складу орхідних

Природно-географічний район	Ступінь антропогенної перетвореності	Ступінь освоєності	Кількість виявлених видів		% від виявлених у регіоні видів
			загалом	за останні 50 рр.	
Заставнівський	сильно перетворений	94%	10	8	29,6%
Кіцманський	сильно перетворений	87%	8	6	22,2%
Хотинський	перетворений	44%	26	19	70,4%
Новоселицький	сильно перетворений	95%	15	11	55,6%
Долиняно-Балковецький	сильно перетворений	94%	5	5	18,5%
Кельменецький	сильно перетворений	91%	8	8	29,6%
Сокирянський	середньо перетворений	76%	8	8	29,6%

В усіх природно-географічних районах Прут-Дністровського межиріччя, окрім вже названих *Epipactis helleborine* та *Neottia nidus-avis*, поширена *Platanthera bifolia* (L.) Rich., у більшості районів трапляються - *Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce та *Cephalanthera longifolia* (L.) Fritsch. Не підтверджена наявність протягом останніх 50 років *Dactylorhiza fuchsii*, *Corallorhiza trifida* Chatel., *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Orchis coriophora* L., *O. militaris* L., *O. signifera* Vest., *O. ustulata* L. Тільки в Хотинському природному районі знайдені *Cypripedium calceolus* L., *Epipogium aphyllum* (F.W.Schmidt) Sw. та *Gymnadenia conopsea*.

Найбільша видова різноманітність орхідних у Прут-Дністровському межиріччі спостерігається в Хотинському природному районі, для якого властива найменша антропогенна перетвореність. Це пов'язано з тим, що ландшафти цього регіону мало придатні для ведення сільського господарства.

У межах Буковинського Передкарпаття досить рівномірно представлені *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó, *Epipactis purpurata* Smith, *Orchis morio* L. та *Platanthera bifolia* (L.) Rich. У більшості районів виявлені місцезнаходження *Cephalanthera damasonium*, *C. longifolia*, *Cypripedium calceolus* (крім Багненського). Проте, частина знахідок зозулинцевих датовані кін. XIX – поч. XX ст. і досі не підтверджені сучасними дослідженнями. Це стосується таких видів, як *Epipogium aphyllum*, *Dactylorhiza cordigera* (Fries) Soó та *Orchis purpurea* Huds. з Чернівецького природного району та *Corallorhiza trifida*, *Orchis coriophora* L., *O. militaris* L. з Серетського й Красноільського районів.

Таблиця 2.

Зв'язок ступеня перетвореності території Буковинського Передкарпаття та видового складу орхідних

Природно-географічний район	Ступінь антропогенної перетвореності	Ступінь освоєності	Кількість виявлених видів		% від виявлених у регіоні видів
			загалом	за останні 50 рр.	
Багненський	середньо перетворений	78%	12	12	40%
Брусницький	середньо перетворений	74%	20	18	60%
Чернівецький	середньо перетворений	68%	29	26	86,7%
Герцаївський	середньо перетворений	87%	20	20	66,7%
Тарашанський	середньо перетворений	73%	21	19	63,3%
Серетський	середньо перетворений	77%	22	17	56,7%
Красноільський	перетворений	69%	21	16	53,3%

Таблиця 3.

Зв'язок ступеня перетвореності території Буковинських Карпат і видового складу орхідних

Природно-географічний район	Ступінь антропогенної перетвореності	Ступінь освоєності	Кількість виявлених видів		% від виявлених у регіоні видів
			загалом	за останні 50 рр.	
Берегометський	слабо перетворений	23%	31	26	74,3%
Шурдинський	слабо перетворений	29%	25	25	71,4%
Путильський	перетворений	56%	23	21	60%
Максимецький	слабо перетворений	25%	17	16	45,7%
Яровицький	слабо перетворений	28%	18	18	51,4%
Чорнодільський	слабо перетворений	21%	18	17	48,6%

На території Карпат в усіх природних районах були виявлені місцезнаходження *Leucorchis albida* (L.) E.Mey., *Orchis ustulata* L. і *Traunsteinera globosa* (L.) Reichenb. Досі не підтверджені карпатські місцезнаходження *Epipogium aphyllum*, *Gymnadenia odoratissima* (L.) Rich., *Ophrys insectifera* L. та *Orchis militaris* L., наведені ще австрійськими та румунськими природодо-

слідниками. Тільки в Берегометському районі трапляються види роду *Cephalanthera* Rich. та *Epipactis purpurata*, які далі в гори не заходять. Тому Берегометський район характеризується найбільшою кількістю виявлених видів орхідей, порівняно з іншими природними районами Буковинських Карпат, оскільки він знаходиться на стику передгір'я та гірської частини області, і тому поєднує місцезростання, де селяться як власне монтанні види рослин, так і характерні для Передкарпаття. У межах слабо перетворених Чорнодільського та Яровицького природних районів виявлено місцезнаходження ендеміка Східних Карпат *Nigritella carpatica* (Zapałowicz) Teppner, Klein et Zagulskij.

Наведені дані свідчать про наявність залежності між ступенем антропогенної трансформації середовища та кількістю виявлених видів орхідей. Так, наприклад, пересічно, на сильно перетворені природні райони Чернівецької області припадає 31,1% видового різноманіття орхідей, на середньо перетворені - 57,6%, перетворені - 61,2%, слабо перетворені - 58,2%.

Таким чином видове різноманіття зозулинцевих може бути одним із показників ступеня впливу людини на довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геренчук К.І., Рибін М.М. Природні райони // Природа Чернівецької області. Ред. К.І. Геренчук. – Львів: Вища школа, 1978. – С. 126-140.
2. Коржик В.П. Антропогенные изменения ландшафтов Северной Буковины и актуальные задачи рационального природопользования / Научный доклад к защите дисс. ... канд. геогр. наук. – К., 1992. – 24 с.
3. Коржик В. Невдалий експеримент? // Зелені Карпати. – 1994. – № 1-2. – С. 52-54.
4. Червона книга України. Рослинний світ / Ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – К.: Укр.. енциклопедія, 1996. – 608 с.